

3. *Vznik ctnosti z ctnostného jednání*

15 Tím budíž objasněno, že se ctnost vztahuje k pocitům libosti
a nelibosti a že tím, z čeho vzniká, také roste | a zaniká, když
se to neděje stále stejnou měrou, a že v tom, z čeho vznikla,
20 také jest skutečně činná; někdo by se však mohl tázat, kte-
rak může tvrdit, že ti, kdo jednají spravedlivě, musí se stát
spravedlivými, a ti, kdo uměřeně, uměřenými. Neboť jednají-li
25 spravedlivě a uměřeně, | jsou již spravedliví a uměřeni, zrov-
na jako ti, kdo se zabývají mluvnici a múzickým uměním, jsou
již znalci mluvnice a múzicky vzděláni. Či ani v oboru umě-
ní tomu tak není? Jest totiž možno, že se někomu může ně-
co podařit, co odpovídá mluvnickému pravidlu, buď pouhou
náhodou, nebo za přispění jiného. Tehdy tedy bude znalcem
30 mluvnice, jestliže nejen něco učini, | co odpovídá mluvnic-
kému pravidlu, nýbrž také učini, že je to mluvnickým pravi-
dlem; toto pak znamená, že se to děje podle mluvnické zna-
losti v něm jsoucí.

Dále, mezi uměním a ctnostmi není ani podobnost. Neboť
umělecké dílo má dobro v sobě,* stačí tedy, je-li přivedeno
v takový stav, že má nějakou vlastnost; avšak v oboru mrav-
nosti jednání nebyvá provedeno | spravedlivě nebo uměřeně,
35 má-li jen nějakou vlastnost, nýbrž jedná-li vědomě, potom podle svo-
stavu ten, kdo jedná, předně jedná-li vědomě, potom podle svo-
bodného rozhodování, a to rozhodování zaměřeného na mrav-
ní jednání samo, a za třetí, jedná-li pevně a stále. Tyto pod-
mínky se | k ostatním uměním nepřipočítávají, vyjma samo-
vzdění; pro jednotlivé ctnosti však vědění znamená málo nebo
1105^b nic, kdežto ostatní podmínky znamenají ne málo, nýbrž všech-
no, ježto z častého jednání vzniká spravedlnost a | uměřenost.
5 Skutky tedy bývají nazývány spravedlivými a uměřenými,
kdykoli jsou takové, jak je koná člověk spravedlivý a uměřený;
spravedlivý však a uměřený není ten, kdo je pouze koná, nýbrž
také ten, kdo je koná tak jako lidé spravedliví a uměřeni. Dob-

10 ře se tudíž říká, že ze spravedlivého jednání povstává | člověk
spravedlivý a z jednání uměřeného člověk uměřený, kdežto bez
toho konání se jistě nikdo nestane ctnostným. Ale množství
toho nečiní, a uchylujíc se k řečem,* myslí, že filozofuje a tak
15 že se stane ctnostným; počíná si podobně jako | nemocní, kte-
ří sice pečlivě vyslechnou lékaře, ale nečiní nic z toho, co jim
lékař přikáže. Tudíž jako nebude tělesně lépe těmto, kteří se
takto léčí, tak ani duševně oněm, kteří takto filozofují.

4. *Podstata ctnosti. Duševní stav (habitus)*

20 Nyní jest třeba zkoumat, co jest ctnost. Ježto | duševní jevy
jsou trojí, a to city, vrozené schopnosti a stavy,* bude asi ctnost
něčím z nich. City pak myslím žádost, hněv, strach, smělost,
závist, radost, lásku, nenávisť, touhu, žárlivost, soustrast, zkrát-
ka všechno to, s čím jest spojena libost nebo nelibost;* vrozené
25 nými schopnostmi pak to, podle čeho se o nás říká, že jsme
cítím přístupni, například čím jsme schopni, | že se můžeme
hněvat, cítit bolest nebo soustrast; stavy konečně to, co půso-
bí, že se k citům chováme správně nebo nesprávně, například
v hněvu se chováme nesprávně, je-li prudký nebo bezuzdný,
30 správně se chováme, zachováváme-li střed, a podobně i v citech
ostatních.

Tedy ani ctnosti, ani špatnosti nejsou city, poněvadž pro city
nebyváme nazýváni | ctnostnými nebo špatnými, ale jsme tak
30 nazýváni pro ctnosti a špatnosti, a poněvadž pro city nebyvá-
me ani chváleni, ani haněni – nebyvá zajisté chválen ten, kdo
se bojí nebo se hněvá, ani nebyvá haněn ten, kdo se hněvá pro-
stě, | nýbrž ten, kdo se hněvá určitým způsobem –, pro ctnosti
1106^c a špatnosti však býváme chváleni nebo haněni. Dále hněvá-
me se a bojíme se nezávisle na rozhodování, znakem ctnosti
jest však rozhodování, anebo nejsou bez něho. Kromě toho se
říká, že při citech | jsme vzrušeni, při ctnostech a špatnostech

jest totiž s cílem se minout, obtížno zasáhnout jej. A proto tedy špatnosti náleží nadbytek a nedostatek, ctnosti střednost.

35 *k dobru jdem jednou jen z cest, ke zlu však cest vede víc.**

6. Určení středu

Jest tudíž ctnost záměrně volicím stavem, který udržuje střed | nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný.* Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech | v jednáních jednak pravé míry nedosahují, anebo ji překročují. Proto ctnost co do podstaty a pojmu bytí jest středem, co do přednosti a dobra jest vrcholem.

Ale ne každé jednání, a ne každý cit dosahuje středu, některé city totiž, | jako škodolibost, nestoudnost, závist, při jedné ní cizoložství, krádež a vražda již podle jména obsahují špatnost; neboť všechno to a podobné věci bývají kárány proto, že jest to samo špatné, a nikoli pro nadbytek nebo pro nedostatek. Nelze tedy v nich nikdy správně jednat, | nýbrž vždy chybovat; ani správnost nebo nesprávnost v takových věcech nezáleží na okolnostech, s kým, v které době a jakým způsobem se má cizoložit, nýbrž prostě něco takového činit znamená chybovat. Jest to zrovna tak, jako kdybychom hledali střed, nadbytek a nedostatek v bezpráví, zbabělosti a nevázanosti; | neboť

20 tak by byl střed nadbytku a nedostatku a nadbytek nadbytku a nedostatek nadbytku. Jako uměření a statečnost nemá nadbytku a nedostatku, ježto střed jest jaksi vrcholem, tak ani tam střednost nemá nadbytku a nedostatku, nýbrž jakmile | se jedná, chybuje se; vůbec totiž ani nadbytek a nedostatek nemá střednosti, ani střednost nadbytku a nedostatku.

7. Výčet mravních ctností

Avšak jest potřeba mluvit o tom nejen všeobecně, nýbrž i připrůbít to jednotlivým případům; neboť tam, kde se pojednává o | praktickém životě, všeobecné věty jsou příliš prázdné, zato částečné jsou pravdivější; vždyť praktické jednání se týká jednotlivosti, s těmito tedy tvrzení musí souhlasit. Toto pak jest nutno vzít z popisu.

Tak mezi bázní a smělostí jest středem statečnost; | z lidí pak přechročujících míru ten, kdo ji přechročuje v nebojácnosti, jest bezejmenný – jako mnohá věc jest bezejmenná, – kdo však přechročuje míru v odvážnosti, jest nerovzvážný smělec; kdo v bázni míru přechročuje a v odvážnosti ji nedosahuje, jest zbabělec.

Při slastech a strastech, ovšem ne při | všech, a ještě méně při strastech, středem jest umětenost, nadbytkem nevázanost. Sotva jsou však lidé, kteří nedosahují míry ve slastech; pročez taková ani jména nemají, snad je můžeme nazvat bezctivými.

V peněžních záležitostech v dávání a brání středem jest středrost, nadbytkem | marnotratnost a nedostatkem lakomství. Co do nadbytku a nedostatku jsou však k sobě v poměru zcela opačným; neboť marnotratný člověk v dávání má nadbytek, v brání však má nedostatek, kdežto lakomec má v brání nadbytek, v dávání nedostatek. Nyní ovšem mluvíme pouze v obryse a povšechně, | spokojujice se s tímto rozlišením; později bude o tom pojednáno zevrubněji.*

V záležitostech peněžních jsou ještě jiné vlastnosti, tak středem jest velkorysost – neboť velkorysý člověk se liší od středního; u onoho totiž jde o velikost, u tohoto o sktrovnost. Nadbytkem jest nevkus a okázalost, nedostatkem | malichernost; tyto krajnosti se tedy liší od krajnosti štědrosti, jak se liší, bude řečeno později.

Co do cti a neciti jest středem velkomyslnost, nadbytkem takzvaná nadutost, nedostatkem jest malomyslnost; jako se však dle toho, co jsme řekli, má k velkorysosti štědrost, | kte-

rá se od ní liší skrovností, tak se má k velkomyslnosti, která směřuje k velké cti, nějaká vlastnost, jež se vztahuje ke cti skrovné; jest totiž možno žádat si cti, jak se sluší, ale také více a méně, než se sluší, i nazývá se ten, kdo překročuje míru v žádosti, ctižádostivým, kdo míry nedosahuje, slove člověkem bez ctižádosti, kdo | zachovává střed, jest bezejmenný. Zvláštního jména nemají také příslušné vlastnosti, pouze vlastnost ctižádostivého člověka se nazývá ctižádostí. Proto si tu krajnosti žádají místa středu a my také jmenujeme toho, kdo zachovává střed, někdy ctižádostivým, někdy člověkem bez ctižádosti a | chválíme někdy člověka ctižádostivého, někdy necižádostivého. Později povíme, z jakého důvodu to činíme; nyní pojednejme o všem ostatním týmž způsobem, jak jsme začali.

5 Také u hněvu jest nadbytek, nedostatek a | střednost. Poněvadž však téměř žádného zvláštního jména nemají, nazveme toho, kdo zachovává střed, klidným a střednost pojmenujeme klidností; z krajnosti pak ten, který míru překročuje, budíž nazván zlostným a ta jeho chyba hněvivostí, kdo pak míry nedosahuje, budíž zván třebas člověkem bez hněvu a ten nedostatek slovem bez hněvu.

10 Jsou však ještě jiné tři střednosti, které sice mají | mezi sebou jakousi podobnost, přece se však od sebe liší; všechny tři totiž mají vztah ke společenskému styku v řečech a v jednáních, liší se však tím, že jedna se týká pravdy v nich, dvě ostatní se týkají příjemnosti; z těchto pak jedna se týká příjemnosti v zábavě a druhá ve všech ostatních životních stýcích. Musíme se tedy zmínit i o těchto, abychom | tím spíše viděli, že střednost zaslужuje chvály ve všem, krajnosti však že nejsou ani správné, ani nezaslужují chvály, nýbrž hany. Většina z nich také jest bezejmenná, přece se však musíme pokusit, abychom je, zrovna jako ty ostatní, pro jasnost a srozumitelnost pojmenovali.

20 Co se týče pravdy, | budíž ten, kdo zachovává střed, nazván pravdivým a střednost pravdivostí, kdežto zastírání, které zamýšlí zvěšováním, chlubností a ten, kdo ji má, chlubillem, zamýšlí-li pak zmenšování, záluďností a člověk záluďným.*

25 Co se týče příjemnosti v zábavě, jest ten, kdo zachovává střed, obratným společníkem a vlastností jeho jest vípnost, nadbytkem pak jest šaškovnost | a ten, kdo ji má, jest šašek, kdo má nedostatek, jest mrzout a stav jeho mrzoutství. Co se týče ostatní příjemnosti v denním životě, ten, kdo jest příjemný, jak se sluší, jest přívětivý a střednost jest přívětivostí, ten však, kdo upřílišuje, nemá-li při tom žádného vedlejšího úmyslu, jest lichotivý, ale děje-li se to pro vlastní prospěch, jest pochlebničkem, a ten, kdo tu nemá pravé míry | a ve všem jest nevlidný, jest svátlivý a nevrlý.

30 Střednosti jsou však také v citech a v tom, co s nimi souvisí; stud není sice ctností, přece však i člověk studlivý bývá chválen. Neboť i tu se mluví o člověku, který upřílišuje a který středu nedosahuje; ten, který upřílišuje, jest jako člověk zaražený, jenž se všeho ostýchá, potom se mluví o člověku, který míry nedosahuje | nebo zcela ve všem jest nestoudný, a konečně ten, kdo se přidržuje středu, jest studlivý. Nevole | jest střed mezi závistí a škodolibostí, a tyto city se týkají zármutku a radosti nad příhodami bližních; nevoli totiž má rozhořčený člověk nad tím, daří-li se dobře těm, kteří toho nezaslужují, závistivý však ho předstihuje a rmoutí se nad | těmi, kteří se vůbec mají dobře, škodolibý však do té míry v zármutku zůstává pozadu, že se nad těmi, kteří se mají zle, právě raduje.

35 1108^b Ale o tom mluvit bude příležitost ještě na jiném místě. O spravedlnosti však, ježto se o ni nemluví pouze v jednom významu, budeme později pojednávat tak, že ji rozložíme v její dva druhy a u každé ukážeme, jak jest středem; stejně také o | ctnostech rozumových. 10